

Andrej Preložnik

Lovski motivi v situlski umetnosti

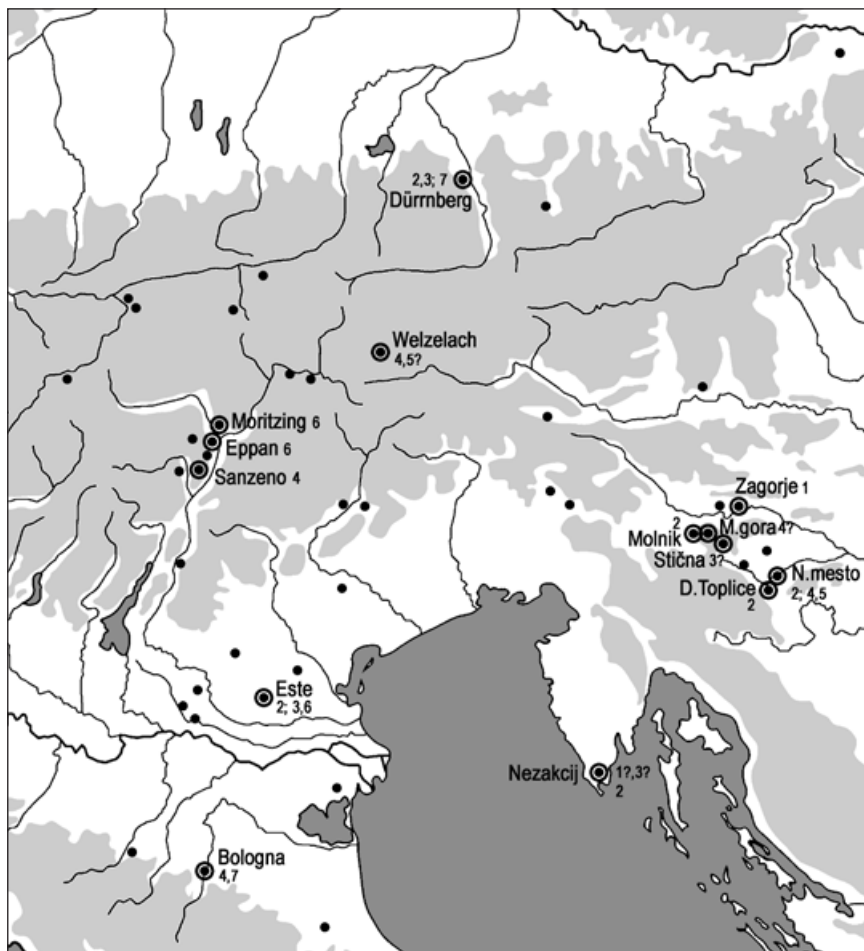
Situlska umetnost se je razvila kot odmev torevtičnega sloga, ki se je z Bližnjega vzhoda s posredništvom Feničanov, Grkov in Etruščanov razširil do Venetov, Retijcev, Histrov ter njihovih vzhodnih sosedov na območju Dolenjske. Značilna je za čas od pribl. 600 do 300 pr. n. š. in predstavlja najpomembnejšo in najzanimivejšo obliko likovnega izražanja starejše železne dobe na območju, ki sega od vznožja Apeninov na jugu do Adiže na zahodu ter Drave in Save na vzhodu, posamezni kosi pa so si preko alpskih prelazov utrlj pot proti severu vse do Donave.

Za situlsko umetnost je značilno upodabljanje motivov s pomočjo vrezovanja, punciranja in tolčenja bronaste pločevine. Na ta način se krasijo posode ter osebni predmeti prestižne vrednosti, denimo čelade, pasovi, nožnice, uhani. V treh stoletjih obstoja je situlska umetnost šla skozi več faz in prepoznavnih slogov, ki so v precejšnji meri pogojeni s prostorom. Figure so prikazane dinamično, čeprav so precej stilizirane in postavljene v določene poze. V motivnem pogledu gre za umetnost, v kateri izbruhne figuralno upodabljanje življenja v vsej njegovi pestrosti: prikazani so običaji posvetnega in kultnega značaja, delo, boj, zabava, rojevanje in umiranje.¹

V situlskem svetu in v situlski umetnosti imajo veliko vlogo tudi živali. Zanimivo je, da so živalski frizi prevladujoča tema tako na vrsti najzgodnejših kot na najmlajših izdelkih situlskega sloga. Na izdelkih klasičnega situlskega stila, ki v obdobju med koncem 6. in prvo polovico 5. st. pr. n. št. predstavlja vrh situlske umetnosti, živali nastopajo v številnih prikazih človeških dejavnosti – kot pasivne udeleženke (npr. v sprevodih, vprežene) ali kot aktivni element situlske pripovedi. Najznačilnejši primer takšne vloge so prav prizori lova.

¹ Temeljna študija z obširnimi katalogom: Lucke in Frey, *Situla in Providence*. Novejši pregledi z navedenimi starejšimi objavami: Turk, *Podobe*; Križ, *Odsevi Prazgodovine*; Frey, »Situlenkunst«; Kern et al., *Situlen*.

Lovski prizori sodijo med sploh najpogostejše motive. Danes poznamo že najmanj štiri predmete, ki so okrašeni izključno z lovsko tematiko,² ter vrsto situl in drugih večjih posod, na katerih se lovski prizori deli sestavljenih pripovedi. Vse to kaže na priljubljenost, s katero se ne more pohvaliti noben drug žanr. Poznamo jih s tako rekoč celotnega območja situlske umetnosti, posebej pogosti pa so na Dolenjskem – kar bi bilo sicer lahko tudi posledica večjega števila tam najdenih situlskih spomenikov.

Slika 1: Lovski motivi v situlski umetnosti: 1 pregon na konju s kopjem, 2 zalezovanje z lokom, 3 lov na merjasca, 4 lov na zajca, 5 ribolov z mrežo, 6 lov s sekiro in sulico, 7 vrnitev z lova (karta situlskih spomenikov dopolnjena po: Križ, *Odsevi*, 54).

2 Nožnica bodala iz Est, skledica iz Dürrenberga na Solnograškem in sponi z Molnika in iz Zagorja. Še vsaj tri pasne sponi – z Magdalenske gore, iz Stične in iz Est – imajo morda lovske motive, vendar so ti na žalost le delno oz. preslabo ohranjeni. Predmeti so natančno predstavljeni v nadaljevanju.

Seveda so bili lovski prizori zaradi svojega pomena tako v specialnih študijah kot znotraj celostnih pregledov pogosto deležni pozornosti avtorjev, ki se ukvarjajo s situlsko umetnostjo.³ Sam želim na tem mestu predstaviti na situlah upodobljene lovske tehnike, ponuditi novo branje nekaterih upodobitev in opozoriti na primerjave, ki osvetljujejo njihove sorodnosti, a tudi različnosti s podobnimi prikazi iz antičnega sveta.

POGON NA JELENA S KOPJEM, KONJEM IN PSOM

Ta lovska tehnika je prikazana na že dolgo poznani in večkrat objavljeni sporni iz Zagorja.⁴ Na njej vidimo lovskega psa,⁵ ki se je zagrizel v hrbet jelena, in lovca na konju, ki zasleduje košuto, njej pa vrat že prebada kopje. Sodeč po koncu kopjišča pod jelenovim gobcem, ki je do sedaj ostajal spregledan, je lovec v roki vihtel še eno kopje. Zato predlagam novo verzijo z nekoliko drugačno pozo lovca, ki bolje ustreza situlskemu načinu prikazovanja giba v tipičnem položaju.⁶ Zanj obstajata tudi dve prepričljivi situlski paraleli: v taki drži je prikazan eden od dvobojevalcev s slovite vaške sponse, očitno pa tudi delno ohranjeni jezdec s fragmenta situle, ki je bil najden v grobnici I-12 v Nezakciji.⁷ Glede na to, da je sosednji lik istega friza merjasec, je možno, da je bil tudi na situli iz Nezakcija prikazan lov s kopjem in na konju. Primerjave v Grčiji in Etruriji, pa tudi prazgodovinski severni Italiji (Val Camonica) kažejo na enako tehniko in celo na enako orožje: kopje z navitim trakom za pospešitev rotacije in povečanje dometa (*aigane lankyle*).⁸ Med primerjavami velja posebej izpostaviti prizor z bojotskega *kantharosa* s sredine 6. st. pr. n. št.⁹

3 Camporeale, »La scena di caccia«; Puš, »Lovski prizor«; Zeller, *Bronzeschale mit Jagdfries*; Zeller, »Auf zum fröhlichen Jagen«; Eibner, »Eberjagd«; Idem, »Bedeutung der Jagd«; Koch, »Notizen«, 67–70; Gleirscher, »Ente, Entenmann und Heros«, 430–34; Turk, *Podobe*, 31–33; Kern et al., *Situlen*, 20–26.

4 Turk, *Podobe*, 57, s starejšimi objavami.

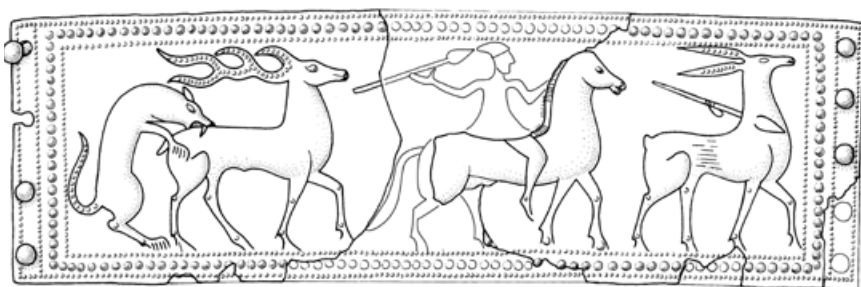
5 Čeprav nekateri avtorji v živali, ki napada jelena, vidijo zver, je iz konteksta in iz paralel jasno, da gre za lovskega psa. Zver: Eibner, »Bedeutung der Jagd«, 625; Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 80; pes: Puš, »Lovski prizor«; Turk, *Podobe*, 57. Podoben prizor psa/zveri, ki sledi kopitarju, je prikazovala tudi spona iz groba Este-Benvenuti 92. Žal sta obe živali preslabo ohranjeni, da bi ju bilo mogoče natančneje določiti (Capuis in Chieco Bianchi, *Este II*, Tav. 80: 24).

6 Spona je bila sicer že dvakrat risarsko rekonstruirana: Dular, »Živina, poljedelstvo, lov«, 124; Turk, *Podobe*, 32, sl. 43.

7 Spona z Vač: Turk, *Podobe*, 39, sl. 58:1, 62–63. Situla iz Nezakcija: Mihovilić, *Nezakcij*, 99, Tab. 14:1. Ohranjen je le zadnji del konja, hrbet jezdec, rob dvignjene roke in kopjišče do zapestja.

8 Buchholz et al., *Jagd und Fischfang*, 75–96, s katalogom upodobitev; Fossati, »Valcamonica«, 32–38, Fig. 47, 57, in slika na naslovni strani.

9 Cambridge, Harvard University Art Museums, 1960.390, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/artifact?name=Harvard+1960.390&object=Vase>.

Slika 2: Rekonstrukcija prizora lova na jelenjad na konju s kopjem in psom s pasne spona iz Zagorja (predelano po: Turk, *Podobe*, Sl. 43).

Slika 3: Prizor lova na jelenjad na konju s kopjem in psom na bojijskem črnofiguralnem *kantharosu* (predelano po fotografiji na: www.perseus.tufts.edu).

ZALEZOVANJE JELENA Z LOKOM IN PSOM

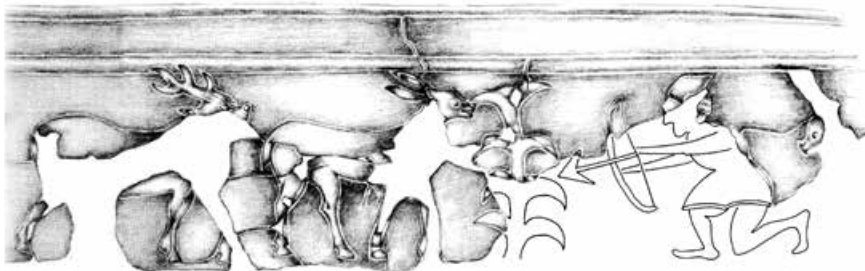
To je najbolj priljubljena lovska tehnika, izpričana na situlski umetnosti. Zaslodela je po zaslugi spona z Molnika, pojavi pa se še na situlah iz Dolenjskih toplic, Novega mesta, verjetno Nezakcija in na skodelici iz Dürrenberga.¹⁰ Gre za tipičen žanrski prizor, v katerem za rastjem skrit lovec stoje ali kleče meri na par pasočih se živali, ki očitno ponazarjata čredo. Le na molniški sponi je upodobljena – verjetno zaradi omejenega prostora – ena sama žival. Za lovцем sedi pes. V rekonstrukcijo motiva skodele iz Dürrenberga se je vtihotapil

¹⁰ Egg in Eibner, »Anmerkungen«; Mihovilič, *Nalaz grobnice*, 19, sl. 18, Pril. 3; Križ, *Novo mesto IV*, Pril. 3; Zeller, *Eine Bronzeschale*. Sinteza z ostalimi objavami: Eibner, »Bedeutung der Jagd«, 624, 635.

še zajček,¹¹ ki pa v motivu ni niti smiselni niti upravičen. Bolj verjetna kot razlaga, da je trikotno oblikovani zaključek pogrešanega elementa vrh zajčjega ušesa, je ta, da gre le za skrajni konec zalusti dvokrilne puščice. Da so te lahko bile velike oz. da so se lahko prikazovale večje, kot so bile v realnosti, vidimo denimo tudi v prizoru pomorske bitke iz Nezakcija in na nekaterih sočasnih antičnih prikazih.¹²

Lov z lokom in puščico (in psom) je prikazan tudi na drugih situlskih in sorodnih etruščanskih oz. rimskih spomenikih, na primer na situli Arnaldi, na traku v Estah, na koščenih ploščicah iz grobnice Comeana-Montefortini, pa tudi na kamnitem prestolu Corsini (kjer gre sicer za lov na merjasca).¹³

Lovec (s psom) na preži je zelo priljubljen motiv v različnih kulturah. Peter Turk je opozoril na nekaj zanimivih primerov,¹⁴ sam želim opozoriti še na dva, ki sta kompozicijsko in časovno zelo blizu molniškemu prizoru. V zbirki *Campana* (Louvre, Pariz) vidimo lovca vrezanega na etruščanskem *bucchero* loncu na nogi. Oborožen je sicer s sekiro, a prav tako kleči za drevesom v spremstvu psa. Na freski iz Paestuma je s kopjem oboroženi lovec planil za jelenom, ki ga že preganja pes;¹⁵ na sredini prizora je tudi tu drevo. Gre torej za poenostavljen prizor lova na jelenjad v gozdu, s tehniko zalezovanja ali preže in s pomočjo dresiranega psa. Vsakič so prikazani lovec, plen, pes in drevo, medtem ko se spreminja pri lovu uporabljeno orožje: lahko gre za lok, sekiro ali kopje.

Slika 4: Rekonstrukcija prizora lova na jelenjad z lokom in psom, s skodele iz Dürrnberga (dopolnjeno po: Zeller, *Bronzeschale*, Abb. 2).

11 Eibner »Bedeutung der Jagd«, 623, op. 10, 635. Zeller, »Auf zum fröhlichen Jagen«.

12 Mihovilić, *Nalaz grobnice*, 19, sl. 18, Pril. 3.

13 Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 59, kat. št. 3, Taf. 63; *Principi etruschi*, 246, 248, kat. št. 292; *Etrusker* 106–107, 154, kat. št. 235.

14 Turk, *Podobe*, 31–33.

15 *Principi etruschi*, 228; Pontrandolfo, »Necropoli«, 123–25, Sl. 133.

Slika 5: Prizor lova na jelena s sekiro in s psom, z etruščanskega *bucchero* lonca (Lovvre, zbirka Campana).

V zvezi z lovom na jelena je treba omeniti še eno domnevo. Na situli iz groba III/12 s Kapiteljske njive v Novem mestu je prikazan jelen. Eibnerjeva ga tolmači kot privezano mlado žival, ki naj bi tako služila za živo vabo v času ruka.¹⁶ Temu pa žal ni tako, saj je s fotografije v novi objavi jasno razvidno, da gre za klasično (čeprav nevesče izvedeno) visečo palmeto, ki se v podobni obliki ponovi na drugi strani prizora, med lovcem in psom; pa tudi za jelena se zdi, da bi mu lahko rogove podaljšali za še en paroček.¹⁷ Seveda to ne izključuje možnosti tovrstnega lova – na situlah imamo nenazadnje jasne prikaze udomačenega (ali vsaj ukročenega) jelena na povodcu; vendar pa slednje lahko tolmačimo tudi drugače in ne le v kontekstu omenjene lovske tehnike, ki je zanesljivo dokumentirana šele v rimski dobi.¹⁸

Slika 6: Rekonstrukcija prizora lova na jelenjad z lokom in psom, s situle iz Novega mesta (dopolnjeno po: Križ, *Novo mesto IV*, pril. 3).

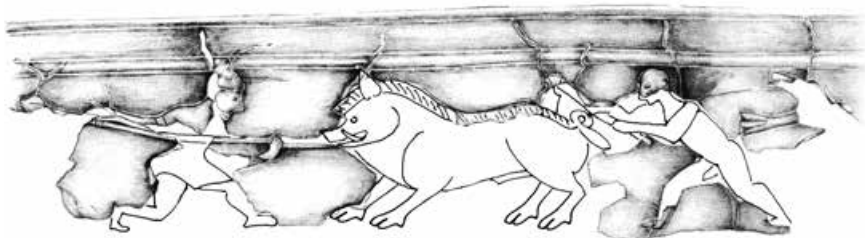
¹⁶ Križ, *Novo mesto IV*, pril. 3; Eibner, »Bedeutung der Jagd«, 627.

¹⁷ Križ, *Odsevi prazgodovine*, 59, 112.

¹⁸ Eibner, »Bedeutung der Jagd«, 627–29.

LOV NA VEPRA S SULICO IN SEKIRO

Na skodelici iz Dürrenberga je prikazan lov na vepra, ki ga lovec spredaj napada s sulico in zadaj s sekiro.¹⁹ Lov s sulico na vepra je značilen herojski lov antičnega sveta; poznajo ga Grki, pa tudi Etruščani in Kelti.²⁰

Slika 7: Rekonstrukcija prizora lova na merjasca s sulico in sekiro, s skodele iz Dürrenberga (dopolnjeno po: Zeller, *Bronzeschale*, Abb. 2).

V situlski umetnosti je veper kot lovna žival prikazan tudi na nožnici iz Est,²¹ morda na slabo ohranjeni sponi iz Stične (grob 48/104 – vidna sta pes in veper)²² in na fragmentu situle iz Nezakcija (vidna je glava živali).²³ Manjšo divjo ali domačo svinjo vleče za noge služabnik na situli iz Certose, velik merjasec pa je skupaj z jelenom prikazan na sponi iz groba Este-Alfonsi 1.²⁴ Da je divji veper cenjena lovna žival, pričajo tudi veliki čekani, ki so bili najdeni v grobovih veljakov na prostoru od Padske do Panonske nižine in segajo v isti čas; najverjetneje jih smemo razlagati kot lovsko trofejo.

Še na dveh spomenikih situlske umetnosti – na cisti iz Eppana in situli iz Sanzena – je prikazano ubijanje živali s sekiro in s kopjem/bodalom.²⁵ Mnenja o tem, kaj prizor predstavlja, so deljena. Nekateri predvsem zaradi v prizoru uporabljene sekire zagovarjajo stališče, da gre za obredno žrtvovanje, medtem ko drugi trdijo, da so prizori lovski.²⁶ Glede na številne paralele, v katerih se uporablja sekira kot lovno orožje – včasih celo v kombinaciji s su-

19 Žival je bila najprej identificirana kot zver (Zeller, *Bronzeschale*, Abb. 2; Zeller, »Auf, auf zum fröhlichen Jagen«; Koch, »Notizen« 70, Abb. 4), nato pa vendarle zaradi značilnega ščetinastega hrbta prepoznana kot veper (Eibner, »Eberjagd«, 237; Idem, »Bedeutung der Jagd«, 625, 635).

20 Izčrpano o tem: Eibner, »Eberjagd«; Cerchiai, »L'iconografia della caccia«, 57, fig 6.

21 Drexler-Woldrich, »Verzierte Bronzearbeiten aus Este«, 12–13, T. 1–2; Koch, »Notizen«, Abb. 5.

22 Turk, *Podobe*, 71–72, Sl. 108. Ohranjen je le osrednji del motiva, skrajna konca, kjer bi pričakovali lovca, sta uničena.

23 Mihovilić, *Nezakcij*, 99, Tab.14: 1.

24 Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 59, kat. št. 4, Taf. 19, 64; Chieco Bianchi in Calzavara Capuis, *Este I*, Tav. 252: 8.

25 Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 58, kat. št. 2, Taf. 62; 69–70, kat. št. 15, Taf. 67.

26 Žrtvovanje: Krause, *Hochdorf*, 305–306; Eibner, »Bedeutung der Jagd«, 631; Teržan, »Heros«, 655, Anm. 13; Lücke, »Lappenbeil«, 599. Lov: Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 58, 70; Koch, »Notizen«, 70.

lico ali kopjem – se druga razlaga zdi verjetnejša.²⁷ S sulico se žival napade spredaj, in pri tem se ji preprečuje stik z lovцем, medtem ko se s sekiro skuša žival ohromiti z udarcem zadaj. Medtem ko iz mitologije vemo, da je sekira lahko imela vlogo privilegiranega orožja, upodobitve po drugi strani kažejo, da gre pogosto za orožje pomočnikov.²⁸ Nenazadnje velja upoštevati, da so sekire na prostorih situlske umetnosti običajen sestavni del oborožitve in posledično orožje, ki so ga lastniki gotovo večje in radi uporabljali.²⁹

Slika 8: Prizor lova s sulico/kopjem, sekiro in psom, z etruščanskega cipusa (po: Koch, »Notizen«, Abb. 5).

LOV NA ZAJCA S KIJEM IN MREŽO

Na situlah iz Bologne-Certose, Welzelacha in Sanzena ter na pasu iz Novega mesta-Kapiteljske njive je prikazan lov na zajca s pomočjo mreže in metalnih kijev.³⁰ Lov na zajce je bil priljubljena vrsta lova v antični Grčiji in v Etruriji. Tam je šlo pogosto za »družabni« šport, pri katerem so pomembno vlogo igrali psi, sodelovali pa so tudi gonjači, mrežarji in drugi pomočniki. Popoln prikaz grškega ali etruščanskega lova na zajce torej vključuje lovca, ki meče krepelce oz. etruščanski *lagobólon*, pse, ki lovijo zajca, in pomočnika za mrežo; to lahko vidimo na »pontski« *oinohoe* iz poznega 6. st.³¹ V situlski umetnosti vselej naletimo na le enega lovca, ki preganja zajce v smeri proti mreži in pri tem vihti kij pravilne oblike z ojačano glavo (Bologna, Welzelach, Sanzeno?) oz. čepi za mrežo, v katero je pritekel zajec (Novo mesto). Gre

27 Etruščani: Koch, »Notizen«, 70, Abb. 6 (London, British Museum, začetek 5. stoletja); *Etrusker*, 422, 471, kat. št. 560. Tračani: npr. Theodossiev, »Ancient Thrace«, 25–26, Fig. 9–10.

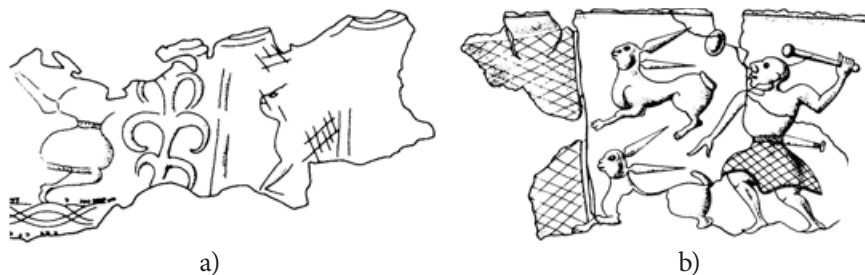
28 Eibner, »Eberjagd«, 248.

29 Lücke, »Lappenbeil«.

30 Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 59, kat. št. 4, Taf. 20, 64; 69 kat. št. 15, Taf. 20, 67; 81, 84, kat. št. 44, Taf. 61, 76; Križ, *Novo mesto IV*, pril. 4. Sinteza z ostalimi objavami: Eibner, »Bedeutung der Jagd«, 623, 635; Turk, *Podobe*, 55.

31 Buchholz et al., *Jagd und Fischfang*, 96–98. Paralele iz Etrurije: Koch, »Notizen«, Abb. 70, op. 13. Seattle Art Museum 59.82.

na situlskih prizorih dejansko za drugačno tehniko lova (ki ne vključuje psa) ali zgolj za krčenje prizora na osnovne elemente (lovec–zajec–mreža)? Vsekakor je videti, da se je lovski »rekvizit« dejansko spremenil.

Slika 9: a: Prizor lova na pasu iz Novega mesta (po: Križ, *Novo mesto IV*, pril. 4); b: Prizor lova na zajce s kijem in mrežo, s situle iz Welzelacha (po: Frey, »Beziehungen« Abb.3:1).

Slika 10: Rekonstrukcija prizora lova na zajce s psi, *lagobóloni*, s pomočnikom in z mrežo, z etruščanske *oinochóe* (predelano po: Anderson, *Hunting*, sl. 17a,b,c).

V zvezi z lovom na zajce velja omeniti še spono iz knežjega groba V/29 z Laščika na Magdalenski gori.³² Na njej sta morda prikazana dva lovski psa na lovu za dvema zajcema. Leva stran, na kateri bi v primeru, da je prizor lovski, pričakovali lovca, na žalost ni ohranjena; ohranjen pa je desni zaključek, zato je jasno, da prizor ne vključuje mreže. Če gre res za prizor lova na zajce, imamo torej opraviti z drugačno tehniko. Morda ni naključje, da se tudi po tehnološki in stilski plati ta spona nekoliko razlikuje od ostalih situlskih izdelkov.

RIBOLOV Z MREŽO

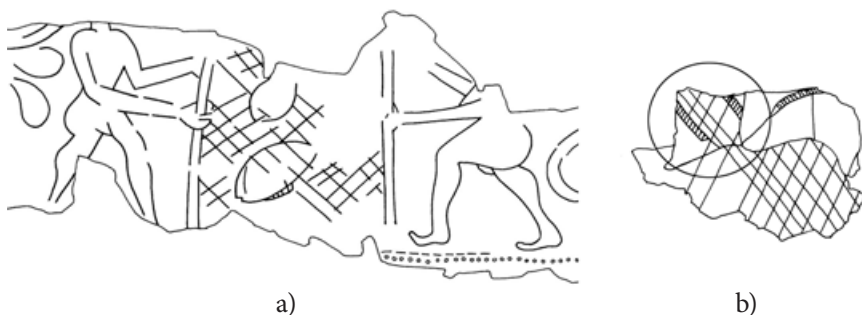
Na bronastem pasu iz Novega mesta, ki trenutno med situlsko okrašenimi predmeti predstavlja oblikovni unikum, je med različnimi upodobitvami jasno viden tudi prizor ribolova z mrežo. Mrežo držita dve goli figuri, vanjo pa sta se ujeli dve ribi.³³ Gre torej za lov, pri katerem se skuša s plašenjem usmeri-

³² Turk, *Podobe*, 75, sl. 119.

³³ Turk, *Podobe*, 55; Križ, *Odsevi prazgodovine*, 114–15

ti ribe proti mreži ali jih zajeti s pomikanjem po strugi. Ta ribolovna tehnika je primerna za potoke in manjše reke, denimo za Krko. Primerljivih upodobitev pri Grkih in Etruščanih ne poznam; nasprotno, pri slednjih so bistveno pogostejši prizori individualnega ribarjenja na trnek – tehnike torej, ki je po zaslugi najdenih trnkov izpričana tudi v srednji Evropi.³⁴

Podoba lovske mreže je znana tudi s situle iz Welzelacha, kjer fragmentiranost posode sicer onemogoča, da bi se plašč natančno rekonstruiral. Zaradi ujemanja lomov in motiva se zdi smiselna domneva, da sta bila dva fragmenta vključena v prizor lova na zajce.³⁵ Pri natančnem ogledu risbe tretjega fragmenta – ta vključuje mrežo – pa lahko zaznamo tudi obris, ki je na moč podoben ribama z novomeškega pasu. Presenetljivo je, da sta tudi v Novem mestu na istem predmetu prikazana tako ribolov kot lov na zajce.

Slika 11: a) Prizor ribolova na pasu iz Novega mesta (po: Križ, *Novo mesto IV*, pril. 4); b) Prikaz ribe (?) na fragmentu situle iz Welzelacha (predelano po: Lucke in Frey, *Situla in Providence*, Taf. 76).

OSTALE LOVNE ŽIVALI

Divje živali predstavljajo približno 5% mesne prehrane železnodobnega človeka.³⁶ To pomeni, da so lov sicer redno prakticirali, a da hkrati ni bil življenjsko pomembna dejavnost. Izkopavanja na gradišču Cvinger pri Stični, ki je takrat sodilo med vodilne naselbine, so skozi kostne ostanke omogočila dober vpogled v spekter lovnih živali. Daleč najpogostejši plen je bila jelenjad, ki je zastopana z več kot polovičnim deležem, nekoliko redkejša sta divji prašič (1/5) in srnjad (7%). Z odstotkom ali dvema so med kostnim gradivom zastopani še volk, medved, lisica, srna, kozorog, tur, zajec, ptice.³⁷ Ti podatki se lepo skladajo z upodobitvami na situlah, kjer se med lovljenimi in ujetimi ži-

³⁴ Pri nas v Metliki: Dular, »Živina, poljedelstvo, lov«, 123.

³⁵ Frey, »Beziehungen«, Abb. 3:1.

³⁶ Dular in Tecco Hvala, *Jugovzhodna Slovenija*, 211–13.

³⁷ Ibid., Sl. 122.

valmi najpogostejše pojavljata prav jelen in merjasec.³⁸ Stanje dobro povzema prizor na nožnici iz Est. Upodobljen je namreč s sekiro in sulico/kopjem obo-rožen lovec, ki ga obkrožajo različne lovne živali: prepoznamo jelena, košu-to z mladičem, kozoroga, dva merjasca in ptico. Težje razpoznavni sta samo živali pred lovcom: običajno se identificirata kot divja zver oz. lev ter še ena košuta z nazaj obrnjeno glavo.³⁹ Vseeno se zdi, da gre pri »zveri« v resnici za lovskega psa, saj situlske analogije kažejo, da je v lov na jelena tako rekoč ve-dno vključen pes, medtem ko se lov na zver ne upodablja nikoli. Morda je to-revt z živalmi v zgornji vrsti (ki v bistvu zapolnjuje razširitev nožnice, ta pa je posledica oblike bodala) želel predstaviti pestrost lovnega sveta. Če je temu res tako, bi bila žival nad psom lahko tudi zajec: upodobljena je namreč v drži in v proporcijah, ki so značilni za zajce z estenskih pasnih spon in sorodnih iz-delkov.⁴⁰

Slika 12: Prizor lovca s psom in divjadjo na nožnici bodala iz Est (po: Koch, »Notizen«, Abb. 5).

Kot rečeno, ne poznamo upodobitve, kjer bi bila lovna žival zver. Gre morda razlog iskati v tem, da se je lov na zveri manj praktical, ker je bil ne-varen ali ker je bilo meso neprimerno za prehrano? So morda zveri lovili zgolj zaradi krzna ali zato, da bi obranili lastno živino? Ali pa razlog morda tiči v dejstvu, da so zveri »lovci« tudi same?

Očitno je, da niti drugi prežvekovalci niso bili sprejeti v kanon klasičnih situlskih lovskih zgodb. Kljub temu lahko nekatere izmed njih prepoznamo tudi na situlskih spomenikih, zlasti v dekorativnih živalskih frizih. Na naj-nižjem frizu situle iz Providence pestro živalsko povorko vodita dva jelena, ki jima sledi par košut, za njima pa še dva kozoroga, gams in dve živali, običaj-no opredeljeni za »antilopi«.⁴¹ Gamsa verjetno vidimo tudi na fragmentu iz Sanzena, kozoroga pa na nožnici iz Est, na cisti iz Eppana ter v frizih situl iz Welzelacha, z Vač in z Magdalenske gore. Celotura bi lahko prepoznali v ka-terem od prikazov goveda (denimo na cistah iz Eppana in Sanzena) – čeprav

38 Razen že obravnavanih motivov je treba omeniti še povratek z lova, ki je prikazan na situlah iz Bologne-Certose in iz Dürrenberga in na katerem lovci oz. služabniki nosijo uplenjenega jelena oz. košuto.

39 Drexler-Woldrich, »Verzierte Bronzearbeiten aus Este«, 12–13, T. 1–2; Koch, »Notizen«, 70; Eibner, »Bedeutung«, 626.

40 Npr. Capuis in Chieco Bianchi, *Este II*, Tav. 60:3, 83: 6, 128: 35...; Turk, *Podobe*, 24, sl. 24, 25.

41 Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 38, Taf. 5, 10. Borut Križ govori o »rogatih živalih« (Križ, *Od-sevi*), Biba Teržan o »gazelam oz. antilopam podobnih samicah« (Teržan, »Heros«, 556).

je treba upoštevati, da bi lahko šlo v tem ter v primeru »kozorogov« tudi za udomačene vrste koz in goveda.

Posebej pogoste so upodobitve »antilop«. Vidimo jih na situli iz Providence, pa tudi na cisti iz Appiana/ Eppana, na situlah iz Novega mesta, z Magdalenske gore in z Vač, na cistah iz Moritzinga in Sanzena, na pokrovu iz Waisenberga ter na sponi z Magdalenske gore.⁴² Ker je motiv pogost, se zdi malo verjetno, da bi šlo zgolj za prevzemanje daljnih predlog in posledično za tako rekoč fantazijsko žival, tudi če je izvorni motiv res motiv antilope oz. gazele. Paul Gleirscher sodi, da gre za enoletnega jelena,⁴³ bolj smiselna pa se zdi razlaga, da so s takšnim rogovjem situlski torevti upodabljali srnjake: nenavadna, dekorativna uvitost nas pri tem ne sme zmotiti, saj na situlah naletimo na podobno nenaravno stiliziranost tudi v primeru jelenjega rogovja.

ZA KONEC

Kaj pomenijo upodobitve lova? Nekateri raziskovalci jih razlagajo kot žanrske prizore iz vsakdanjega življenja, drugi kot simbolna dejanja, ki dajejo legitimnost vladajočemu sloju, tretji kot mitološke podobe, četrti iščejo v njih simboliko življenja in smrti, v katerih ima lastnik/nosilec hkrati vlogo lovca in plena smrti.⁴⁴ Vseeno se zdi, da je situlski lov v osnovi predvsem strast in razvedrilo, ki kratkočasi železnodobnega svobodnjaka. Ob tem se lov povezuje z močjo, s spretnostjo in s hrabrostjo – torej z lastnostmi, ki se pričakujejo od sposobnega vladarja in se seveda pripisujejo tudi mitološkim junakom. Jasno je tudi, da je bil zaradi svoje primarnosti lov še posebej primerna metafora za podajanje temeljnih sporočil, kakršno je ideja o cikličnosti življenja in smrti. V situlskih upodobitvah so zato že njihovi naročniki, ustvarjalci in gledalci lahko razbirali različna sporočila – ali preplet le-teh. Verjetno nismo v zmoti, če tudi dandanes nanje gledamo na enak način.

BIBLIOGRAFIJA

- Anderson, John Kinloch. *Hunting in the Ancient World*. Berkeley, Los Angeles. London: University of California Press, 1985.
- Buchholz, Hans-Günter, Gerhard Jöhrens in Irmgard Maull. *Jagd und Fischfang*. *Archaeologia Homerica*, Band I, Kapitel J. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973.
- Camporeale, Giovannangelo. »La scena di caccia nell'arte delle situle«. *Studi di Antichità in onore di Guglielmo Maetzke*. *Archaeologica* 49, št. 1 (1984): 165–81.
- Capuis, Loredana. »L'arte delle situle quarant'anni dopo«. *Arheološki vestnik* 52 (2001): 199–205.

42 Lucke in Frey, *Situla in Providence*, 38.

43 Gleirscher »Ente, Entenmann und Heros«, 414.

44 Teržan »Heros«, 667–69; Gleirscher, »Ente, Entenmann und Heros«, 432–34.

- Capuis, Loredana, in Anna Maria Chieco Bianchi. *Este II: La necropoli di Villa Benvenuti*. MAL VII (LXIV serie generale). Rim: Bretschneider, 2006.
- Cerchiai, Luca. »L' iconografia della caccia nella pittura tombale di VI e V sec. a.C.«. V: Isabella Colpo, Irene Favaretto in Francesca Ghedini, ur., *Iconografia 2001: Studi sull'immagine*, Antenor-quaderni 1, 71–78. Bologna: Quasar, 2002.
- Chieco Bianchi, Anna Maria, in Loredana Calzavara Capuis. *Este I: Le necropoli Casa di Ricovero, Casa Muletti Prosdocimi, Casa Alfonsi*. MAL II (LI serie generale). Rim: Bretschneider, 1985.
- Drexler-Woldrich, Waltraud. »Verzierte Bronzearbeiten aus Este«. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 110 (1980): 12–20.
- Dular, Janez. »Živina, poljedelstvo, lov«. V: Dragan Božič in Janez Dular, ur., *Zakladi tisočletij: Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, 123–25. Ljubljana: Modrijan, 1999.
- Dular, Janez, in Sneža Tecco Hvala. *South-Eastern Slovenia in the Early Iron Age / Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi*. Opera Instituti archaeologici Sloveniae 12. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.
- Egg, Marcus, in Alexandrine Eibner. »Einige Anmerkungen zur figural verzierten Bronzesitula aus Dolenjske Toplice in Slowenien«. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 35 (2005): 191–204.
- Eibner, Alexandrine. »Die Eberjagd als Ausdruck eines Heroentums? Zum Wandel des Bildinhalts in der Situlenkunst am Beginn der Latènezeit«. V: B. Gediga, A. Mierzwinski in W. Piotowski, ur., *Die Kunst der Bronzezeit und der frühen Eisenzeit in Mitteleuropa*, Biskupiner Archäologische Arbeiten 2, Polnische Akademie der Wissenschaften – Abteilung Wrocław, Arbeiten der Archäologischen Kommission 14, 231–78. Wrocław: Polska Akademia Nauk, 2001.
- . »Die Bedeutung der Jagd im Leben der eisenzeitlichen Gesellschaft – dargestellt anhand der Bildüberlieferungen«. V: H. Heftner in K. Tomaschitz, ur., *Ad Fontes! Festschrift für Gerhard Dobesch zum 65. Geburtstag am 15. September 2004*, 621–44. Dunaj, 2004.
- Die Etrusker und Europa*. Razstavni katalog. Milano: Fabbri, 1993.
- Fossati, Angelo. »L'età del Ferro nelle incisioni rupestri della Valcamonica«. V: Rina la Guardia, ur., *Immagini di una aristocrazia dell'età del Ferro nell'arte rupestre Camuna*, 11–71. Milano: Comune di Milano, 1991.
- Frey, Otto Herman. *Die Entstehung der Situlenkunst. Studien zur Figürlich verzierten Toreutik von Este*. Röm.-Germ. Forsch. 31. Berlin: De Gruyter, 1969.
- . »Beziehungen der Situlenkunst zum Kunstschaffen Etruriens«. V: Luciana Aigner-Foresti, ur., *Etrusker nördlich von Etrurien. Etruskische Präsenz in Norditalien und nördlich der Alpen sowie ihre Einflüsse auf die einheimischen Kulturen*, 93–101. Dunaj: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1992.
- . »Situlenkunst«. *RGA* 38, 527–35. Berlin in New York, 2005.
- Glörscher, Paul. »Ente, Entenmann und Heros in der Situlenkunst«. *Germania* 87, št. 2 (2009): 411–36.
- Kern, Anton, Vincent Guichard, Rosemarie Cordie in Wolfgang David, ur. *Situlen – Bilderwelten zwischen Etruskern und Kelten auf antikem Weingeschir. Schr. kelten römer mus. Manching 2 = Schriften des Archäologieparks Belgium* 8. Dunaj: Naturhistorisches Museum, 2009.
- Koch, Leonie Carola. »Notizen zu zwei Bildern der Situlenkunst«. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 32, št. 1 (2002): 67–79.

- Krausse, Dirk. *Hochdorf III.: Das Trink- und Speiseservice aus dem späthallstattzeitlichen Fürstengrab von Eberdingen-Hochdorf (Kr. Ludwigsburg)*. Stuttgart: Theiss 1996.
- Križ, Borut. *Novo mesto 4: Kapiteljska njiva, Gomila II in gomila III*. Carniola archaeologica 4. Novo mesto: Dolenjski muzej, 1997.
- . *Odsevi prazgodovine v bronu. Situlska umetnost Novega mesta / Reflections of Prehistory in Bronze. Žthe Situla Art of Novo mesto*. Novo mesto: Dolenjski muzej, 2012.
- Lucke, Wolfgang, in Otto Herman Frey. *Die Situla in Providence (Rhode Island). Ein Beitrag zur Situlenkunst des Osthallstattkreises*. Röm.-Germ. Forsch. 26. Berlin: De Gruyter, 1962.
- Lücke, Judith. »Das Lappenbeil im mittleren Alpenraum als Motiv in bildlichen und plastischen Darstellungen«. V: Martina Blečić idr., ur., *Scripta Praehistorica in Honorem Biba Teržan*, Situla 44, 597–612. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2007.
- Mihovilić, Kristina. *Nezakcij: Nalaz grobnice 1981. godine. / Nesactium: The Discovery of a Grave Vault in 1981*. Monografije i katalozi 6. Pula: Arheološki muzej Istre, 1996.
- . *Nezakcij: Prapovijesni nalazi 1900. - 1953. / Nesactium: Prehistoric finds 1900 - 1953*. Monografije i katalozi 11. Pula: Arheološki muzej Istre, 2001.
- Pontrandolfo, Angela. »Le necropoli dalla fondazione della città al tramonto dell'egemonia Lucana«. V: Marina Cipriani, ur., *Da Poseidonia a Paestum*, 95–141. Paestum: Ingegneria per la Cultura, s.d.
- Principi etruschi tra Mediterraneo ed Europa*. Razstavni katalog. Bologna: Marsilio, 2000.
- Puš, Ivan. »Lovski prizor iz 5. stoletja pred našim štetjem«. *Lovec* 72, št. 4 (1989): 105–106.
- Teržan, Biba. »Heros der Hallstattzeit: Beobachtungen zum Status an Gräbern um das Caput Adriae«. V: *Xronos: Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa: Festschrift für Bernhard Hänsel*, Internationale Archäologie 1, 653–69. Espelkamp: Marie Leidorf, 1997.
- Theodossiev, Nikola. »Ancient Thrace during the First Millennium BC«. V: Gocha R. Tsetskhladze, ur., *The Black Sea, Greece, Anatolia and Europe in the First Millennium BC*, Colloquia antiqua 1, 1–60. Leuven, Pariz, Walpole (Ma): Peeters, 2011.
- Turk, Peter. *Podobe življenja in mita*. Razstavni katalog. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2005.
- Zeller, Kurt W. *Eine Bronzeschale mit Jagdfries vom Dürrnberg bei Hallein*. Das Kunstwerk des Monats 8/83. Salzburg: Salzburger Museum C.A., 1995.
- . »'Auf, auf zum fröhlichen Jagen.' Eine Bronzeschale mit Jagdfries vom Dürrnberg bei Hallein«. *Antike Welt* 29 (1998): 403–07.

HUNTING MOTIFS IN SITULA ART

Summary

Situla art developed as an echo of the toreutic style which had spread from the Near East through the Phoenicians, Greeks and Etruscans as far as the Veneti, Raeti, Histri, and their eastern neighbours in the region of Dolenjska (Lower Carniola). An Early Iron Age phenomenon (c. 600–300 BC), it represents the major and most arresting form of the contemporary visual arts in an area stretching from the foot of the Apennines in the south to the Drava and Sava rivers in the east. Indeed, individual pieces have found their way across the Alpine passes and all the way north to the Danube.

In the world and art of the *situlae*, a prominent role is accorded to animals. They are displayed in numerous representations of human activities on artefacts crafted in the classic *situla* style – that is, between the late 6th and early 5th centuries BC – as passive participants (e.g. in pageants or in harness) or as an active element of the *situla* narrative. The most typical example of the latter is the hunting scene. Today we know at least four objects decorated exclusively with hunting themes, and a number of *situlae* and other larger vessels where hunting scenes are embedded in composite narratives. All this suggests a popularity unparalleled by any other genre. Clearly recognisable are various hunting techniques and weapons, each associated with a particular type of game (Fig. 1).

The chase of a stag with javelin, horse and hound is depicted on the long-familiar and repeatedly published fibula of Zagorje (Fig. 2). It displays a hound mauling the stag's back and a hunter on horseback pursuing a hind, her neck already pierced by the javelin. To judge by the (so far unnoticed) shaft end under the stag's muzzle, the hunter would have been brandishing a second javelin as well, like the warrior of the Vače fibula or the rider of the Nesactium *situla*, presumably himself a hunter. Many parallels to his motif are known from Greece, Etruria, and prehistory (Fig. 3).

The most popular hunting technique is stag-stalking with bow and hound. Made famous by the Molnik fibula and represented on several *situlae*, it is a typical genre scene: the hunter, standing or kneeling behind a tree with his hound, is aiming his bow at a couple of grazing animals, evidently symbols of the herd. In the context of stag-stalking scenes, two probable misinterpretations should be pointed out: rather than the tip of a rabbit's ear, the triangular finish of the missing element from the Dürrenberg cup may be the extreme end of either the barb of a bilobate arrow (Fig. 4). And, secondly, the *situla* from the Kapiteljska njiva at Novo Mesto displays no tethered young stag but an adult animal next to a roughly crafted palmette (Fig. 6). The hunter (with hound) lying in wait is a highly popular motif in different cultures: these scenes evince strong similarities in terms of date and composition (Fig. 5).

The Dürrenberg cup portrays the hunting of a wild boar, faced by a hunter with a spear and attacked from behind by another with an axe (Fig. 7). The boar recurs on several more specimens of situla art as well as in other ancient cultures. The frequent use of the spear and axe in hunting allows us to identify as hunting scenes still other situla representations of such animal killings (Figs. 8, 12).

The situla rabbit-hunt with the club and net differs from the Greek and Etruscan renditions by the absence of dogs and the different shape of weapons (Figs. 9, 10). A net is likewise used by the two fisherman figures adorning a belt from Novo Mesto. The scene is unique – that is, unless a fish is presented on the Welzelach situla fragment as well. In this case, the two objects would display both rabbit-hunting and net-fishing (Figs. 11a, b).

The types of game most commonly portrayed are the red deer, the wild boar, and the rabbit. This state of affairs, encapsulated by the sheath from Este (Fig. 12), corresponds with the osteological remains yielded by excavations. Other types of wild animal are shown more rarely and not in hunting scenes. Animal pageants thus include the chamois, ibex, perhaps the aurochs, and particularly the ‘antelope’, which may be interpreted as a conventional portrayal of the roebuck. No certain depiction of a wild beast hunt has come to light yet.

First and foremost, the hunting scenes seem to express delight with hunting as a pastime. Beside that, it is associated with strength, agility, and courage – the assets expected in a capable ruler and attributed to mythological heroes. Its primal quality makes hunting a particularly suitable metaphor for conveying some fundamental messages, including the cyclic nature of life and death.

To conclude: the situla representations would have enabled their commissioners, authors and viewers to read into them different messages. There seems to be no harm if we read them in the same manner, too.